

Kościół św. Andrzeja w Barczewie

Ani, Adeli i Jurkowi

Piotr Samól

Kościół św. Andrzeja w Barczewie

Historia przekształceń zespołu franciszkańskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Gdańsk 2023

Recenzenci

dr hab. Sławomir Kościelak, prof. UG
dr hab. Elżbieta Pilecka, prof. UMK

Redaktor Wydawnictwa

Anna Roman

Tłumaczenie tekstu na język angielski

Barbara Grobelna

Opracowanie indeksów

Piotr Samól

Projekt typograficzny, skład i łamanie

Joanna Kwiatkowska

Ilustracja na okładce

Fragment sklepienia w prezbiterium kościoła św. Andrzeja w Barczewie
(fot. D. Kwiecień, Gorek Restauro)

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej oraz Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego w ramach I nagrody w Konkursie WUG na najlepszą książkę przedstawiającą rezultaty pracy doktorskiej – edycja 2018: Piotr Samól, *Młode Miasto Gdańsk (1380–1455) i jego patrymonium*

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-594-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis rzeczy

Wstęp 11

Temat i zakres pracy 11

Stan badań 12

Metody pracy 21

Źródła pisane 24

Konstrukcja pracy 29

ROZDZIAŁ 1

Architektura kościoła św. Andrzeja jako źródło do poznania dziejów 33

Opis architektoniczny – stan obecny 35

Badania architektoniczne 38

Badania archeologiczne – próba powiązania dotychczasowych interpretacji archeologów z wynikami badań architektonicznych 67

ROZDZIAŁ 2

Dzieje fundacji franciszkanów barczewskich do połowy XVI w. 79

Klasztor franciszkanów w przestrzeni miasta lokacyjnego 85

Pierwsze oratorium i jego rozbudowa (po 1364 – ok. 1400) 93

Korpus nawowy i rozbudowa klasztoru gotyckiego (po 1414 – poł. XV w.) 98

Świadectwa ratowania założenia w świetle prób reformy klasztoru i upadek konwentu (koniec XV w. – 1554) 102

Dewastacja zespołu franciszkańskiego (1544/1554–1594) 105

ROZDZIAŁ 3

Odbudowa kościoła i klasztoru (koniec XVI – 1 ćw. XVII w.) 109

Rola kardynała Andrzeja Batorego w odbudowie zespołu klasztornego i w sprowadzeniu bernardynów (do 1598 r.) 112

Pierwsza kaplica Batorych (1595–1598) 117

Dokończenie odbudowy kościoła (1598–1610) 123

Nowy klasztor (1597 – ok. 1630) 132

ROZDZIAŁ 4

Przebudowy barokowe założenia bernardyńskiego (2 ćw. XVII – koniec XVIII w.) 137

Przebudowy między dwiema wojnami szwedzkimi (1635–1655) 140

Finansowanie klasztoru w 2 poł. XVII w. i zakres prowadzonych prac we wnętrzu kościoła 145

Przebudowa i rozbudowa zespołu bernardyńskiego w 1 ćw. XVIII w. 150

Przekształcenia budowlane zespołu bernardyńskiego w dobie sztuki rokoka 156

Oddziaływanie bernardynów na przestrzeń i zagospodarowanie miasta 165

ROZDZIAŁ 5

Kasata klasztoru i przekształcenia jego dawnej własności (po 1772 – ok. 1870) 171

Ostatnie lata funkcjonowania kościoła i klasztoru bernardynów 173

Proces likwidacji klasztoru – aspekty prawne i przestrzenne (1810–1830) 177

Przekształcenie funkcji klasztoru w więzienie (od 1830 r.) 182

Zniszczenia struktury architektonicznej spowodowane pożarem z 1846 r. i prace naprawcze 187

Częściowa likwidacja dawnej zabudowy klasztoru (po 1846 – ok. 1870) 192

ROZDZIAŁ 6

Prace budowlane, restauratorskie i konserwatorskie (ok. 1850–2022) 199

Restauracja stylistyczna świątyni, próba neogotyżacji kościoła i prace konserwatorskie do 1945 r. 202

Zniszczenia struktury architektonicznej klasztoru i uszkodzenia kościoła w 1945 r. oraz związane z tym przekształcenia budynków 213

Prace budowlane i zabezpieczające (1982–1996) 217

Ostatnie prace konserwatorskie (2018–2022) 219

ROZDZIAŁ 7

Architektura kościoła św. Andrzeja w ujęciu porównawczym 229

Średniowiecze – celowa archaizacja form 231

Dychotomia architektury klasztornej na przełomie XVI i XVII w. – manieryzm czy postgotyk? 240

Kaplica Batorych – nieznaną przykład manierystycznej centralnej kaplicy kopułowej i jej barokowa przebudowa 250

Przebudowy późnobarokowe świątyni na tle tendencji rozwojowych architektury bernardyńskiej i lokalnej 259

Kontekst urbanistyczny i jego wpływ na architekturę zespołu poklasztornego 265

Zakończenie 275

Podziękowania 279

Bibliografia 281

Wykaz skrótów 295

Spis ilustracji 297

Summary 305

Indeks osobowy 309

Indeks geograficzny 317

